

Atraisīt lasītprieku: Deivids Kendals par jauniešiem un lasīšanu mūsdienu pasaulē

Deivids Kendals (David Kendall, <http://www.davidkendall.co.uk>) ir strādājis ar dažāda vecuma lasītājiem visā pasaulē visdažādākajās sociālajās vidēs — no cietumiem līdz daudznacionāliem uzņēmumiem. Ar radošu pieeju viņš veicina cilvēku lasītprieku. D.Kendals sarakstījis daudz stāstu, kas publicēti žurnālos un antoloģijās gan Lielbritānijā, gan ASV. 2004.gadā viņš ir sastādījis jaunākās un populārākās Lielbritānijas daiļliteratūras ceļvedi pusaudžiem "T-Books", 2007.gadā — "Lielo labāko kara komiksu grāmatu" (The Mammoth Book of Best War Comics), 2008.gadā — "Lielo labāko zombiju komiksu grāmatu" (The Mammoth Book of Zombie Comics).

Sabiedrību īpaši neuztrauc, ko lasa veci cilvēki. Visvairāk rūp jaunieši un īpaši tiņi. Ar pusaudžiem vienmēr bijis grūti. Taču vecuma grupa, kas ir problemātiska, kļūst arvien plašāka.

Internets? Nē, tas "nenogalinās" grāmatu un lasīšanu. Tieši otrādi, internets sniedz vairāk iespēju. Mūsdienās, ja kāds nepiekrīt skolotāja mācītajam, internetā var atrast daudz alternatīvu versiju un skaidrojumu. Vēl vairāk — jaunieši var kļūt par aktīviem interneta satura veidotājiem. Lielāks ļaunums par internetu ir televīzija. "Izvēles brīvība un komercija" — šī tēma Lielbritānijas nevalstiskajā sektorā ir ļoti aktuāla. Ja valsts televīzijā reklāmu nav, tad komerciālajos kanālos to ir daudz. "Tēti, nopērc tās un tās lietas, tās var palīdzēt, tās ir nepieciešamas!" — šādas sarunas aizvien vairāk ienāk ģimenē, kad bērns atklāj komerctelevisijas kanālus. Reklāma ir sasniegusi adresātu. Protams, vecāki var paskaidrot bērnam, kā tā darbojas, tomēr laiks, kad bērnu vēl var pasargāt no "pērc un pārdod" pasaules, ir ļoti īss. Ja nepaspējam laikus, bērns sāk daļēji dzīvot šajā pasaulē.

Par lasītāju nepiedzimst. Tapšana par lasītāju ir sarežģīts, ilgs process. Pamati tam liekami ļoti agri. Sākumā mazais bērns vienkārši apgūst grāmatu — pierod pie tās formas, izmēģina visus pikstuļus un izvelkamās lapiņas. Baksta ar pirkstu katrā bildītē un pamazām iemācās atlasīt sev svarīgu informāciju. 2–3 gadus vecu bērnu auditorijā norisēja saruna par vēju. Tika aplūkoti lidojoši pūķi, pūsti ziepju burbuļi. Mazuļi pētīja ciklonu, kas sagrāvis mājas. Viņi saprata, ka tas ir ļoti stiprs vējš. "Mājas vajadzēja taisīt no ķieģeļiem, akmens, metāla", teica kāda meitene, atcerējusies pasaku par trīs sivēntiņiem. Tas atklāj, ka jau ļoti mazi bērni apkopo informāciju, lai veidotu spriedumus dažādās dzīves situā-

Lasīšanas veicināšanas speciālists no Lielbritānijas — Deivids Kendals

cijās. Tādēļ viss ir vienlīdz svarīgi — gan pasakas, gan celtniecības materiāli...

Lasīšana attīsta iztēli, fantāziju, emocionalitāti, jūtu pasauli, loģisko domāšanu, aizrautību, pacietību, toleranci. Bērniem, kam tā visa trūcis, vēlāk viss ļoti jāsaisteidz.

Ģimenes lasīšanas tradīcija ir ļoti svarīga arī lasītāja pašapziņas veidošanā. Jo vairāk bērnu un jauniešu pievienosies lasītāju lokam. Diemžēl Lielbritānijā reti kurš saprot, cik nozīmīga loma ir lasīšanai cilvēka dzīvē. Valda aizspriedums, ka lasītājs ("grāmatu tārpis") ir neveiksminieks — šāds viedoklis ir nepareizs, bet ļoti izplatīts. **Mūsdienu sabiedrība un kultūra arvien vairāk ir centrēta uz lasīšanu, un cilvēks, kas apgalvo, ka viņam nepatīk lasīt, sašaurina savas dzīves iespējas.** Lasīšana veido pamatu emocionālajai inteliģencei, empātijai, radošumam, rezultāts — augstāka dzīves kvalitāte. Laba lasītprasme sniedz lielākas iespējas arī darba tirgū — arvien straujāk samazinās profesiju skaits, kur bez tās var iztikt.

Kādas ir Lielbritānijas bibliotēkas?

Dažas ir vecas, dažas — klasiskas, bet neviena nav klusa. Taču tā nav bijis vienmēr. Par to stāsta pasaka.

Sensenos laikos kādā valstī dzīvoja milzis, kuru sauca Lielbritānijs. Viņam bija bibliotēka. Tās bagātībās viņš gribēja dalīties ar bērniem. Bet ne jau ar šādiem tādiem — tikai ar labiem, jaukiem bērniem. Izveidojās rinda, un milzis izvēlējās, kuri bērni tiks bibliotēkā. Tiem, kas tur iekļuva, tā ļoti patika. Tie, kuri netika, devās projām — tiem atlika vien citi bērnu darbi.

Netālu dzīvoja burve, kura arī gribēja redzēt milža bibliotēku, taču netika tajā ielaista. Sadusmojusies, naktī neviena neredzēta, viņa ielavījās bibliotēkā un uzlika tai lāstu.

No rīta milzis pamanīja, ka ap bibliotēku aug mazi koki. Tie auga un auga, kļūdami aizvien lielāki. Drīz bibliotēka atradās dziļā meža vidū, un neviens vairs neatcerējās, kur tā atrodas. Koki aizsedza gaismu un bibliotēka iegrima tumsā. Milzis, palicis viens, aiz bēdām sāka dzert. Neviens nevarēja viņam palīdzēt nelaimē. Pat milža palīgi — tie sastrīdējās un visu vainu novēla uz kokiem.

Mežacirtēja meita, kuru sauca Skārleta, lasīja saviem bērniem pasaku un domāja: "Būtu labi, ja bērni redzētu vairāk grāmatu." Tad viņa atminējās dzirdējusi, ka kaut kur dzīvo milzis, kam pieder liela bibliotēka. Viņa gan atcerējās, ka tajā tika ielaisti tikai smuki, jauki bērniņi, taču, paskatījusies uz savējiem, nosprieda, ka tie noteikti ir pietiekami jauki. Skārleta viegli atrada ceļu uz milža bibliotēku, jo bija taču mežacirtēja meita. Skārleta bija stipra un viņai bija tēva cirvis, ar ko tā spēja nogalināt vilku. Viņa aizkļuva līdz bibliotēkai, atrada piedzērušos milzi un viņa palīgus, kuri joprojām strīdējās. Daudzas grāmatas bija sapelējušas. Mežacirtēja meita pamodināja milzi un aicināja: "Tev jānopērk jaunas grāmatas." Milzis domāja, ka to izdarīs palīgi, bet Skārleta ieteica savus bērnus par palīgiem grāmatu izvēlē. Tad Skārleta atvēra bibliotēku visiem bērniem. Un viņi laimīgi dzīvoja tālāk.

Lielbritānijā ir vairāk nekā 3000 publisko bibliotēku. Daudzas no tām ilgi bija tādas kā milža bibliotēka. Apmēram puse Lielbritānijas iedzīvotāju tās neapmeklēja. Kad parādījās internets, situācija kļuva vēl sarežģītāka. Valsts finansējums gadu no gada tika samazināts. Bibliotekāri nedrīkstēja būt neizlēmīgi kā milža palīgi, kas novēla vainu uz kokiem, — bija jāizdomā, kā piesaistīt lasītāju. Pēdējos desmit gados britu bibliotēkas paralēli tradicionālajiem uzdevumiem veic dažādas papildfunkcijas, kas aizņem ļoti lielu darba daļu. Daļa no šīm aktivitātēm ir darbs ar jauniešiem.

Jaunieši mūsdienu pasaulē

Nav pareizi teikt, ka jauniešiem nepatīk lasīt. Drīzāk — viņi **neprot atrast grāmatas**, kas tiem kļūtu patiešām nozīmīgas. Pieaugušie bieži aizmirst laiku, kad paši bija tiņi, un brīnās: kādēļ gan viņi nelasa tik burvīgās grāmatas? Viņi vienkārši nezina, ka tādas ir! Bet, ja grāmatas ieteiktu skolotāji, viņi izslēgtu tās no prāta... Tiņi respektē vienaudžus, jo īpaši, ja viņiem ir kopīgas intereses.

Mūsdienās jauniešiem jāsaskaras ar ļoti lielu informācijas apjomu. Kad es biju jauns, bija viena līdz trīs

patiesības, šobrīd katrs jautājums tiek interpretēts nebeidzamās variācijās. Arvien svarīgāka kļūst kritiskās domāšanas attīstīšana.

Modernās tehnoloģijas ieviešanas izmaiņas arī jauniešu sociālajā saskarsmē. Ir palielinājušās komunikācijas iespējas — tagad tā iespējama 24 stundas diennaktī. Agrāk, ja jaunieši gribēja satikt draugus, tad ierosināja: "Satiekamies sestdien, 15.00 pie pulksteņa." Tur tad arī gaidīja, dažkārt pat vairākas stundas. Mūsdienās jaunieši vienojas par aptuveno tikšanās laiku un vēlāk to precizē, vienkārši piezvanot, jo lielākajai daļai ir mobilie telefoni. Ātri un ērti. Ja agrāk tiņim bija jādzīvo galvenokārt vecāku izveidotajā vidē, tagad viņi daudz vairāk laika pavada ar vienaudžiem. Ir daudz lielākas iespējas veidot pašiem savu pasauli, valodu, noteikumus. Jaunieši vairāk apzinās savu identitāti.

Nevajag uzskatīt, ka visi tiņi ir vienādi. Starp viņiem ir atšķirības, kas atspoguļo daudzveidību kultūrā, ekonomikā un izglītībā.

Ne visi tiņi ir adaptējušies tehnoloģijās, daži, piemēram, mobilos tālruņus izmanto tikai zvaniem.

Kas ir lasīšanas veicināšana?

Ja uzdotu jautājumu: kura, tavuprāt, ir grāmata, kas katram būtu jāizlasa, atbildes būtu visdažādākās — cik lasītāju, tik mīļāko grāmatu. No Antuāna de Sent-Ekzipēri "Mazā prinča", Astridas Lindgrēnes "Pepijas Garzeķes" līdz Umberto Eko "Rozes vārdam". Vai jūs, būdami bērni, spējāt saprast, kāpēc Pepija negribēja izaugt liela (grāmatā ir epizode, kurā Pepija dod bērniem 3 tabletītes un paskaidro, ka, tās apēdot, viņi nekad nekļūs pieauguši)? Bērni taču tik ļoti vēlas ātrāk izaugt lieli! ... — pats svarīgākais, kas vērojams, kad katrs runā par savu mīļāko grāmatu, ir aizrautība. Lielbritānijā cenšamies rosināt **aizraušanos ar grāmatām**. Nav svarīgi, ar kādām grāmatām, svarīgs ir prieks par lasīšanu.

Veicināt lasīšanu nozīmē **paplašināt lasīto grāmatu klāstu**. Mēs visi vairāk vai mazāk lasām vienas un tās pašas grāmatas. Ja lasītājs iegriežas bibliotēkā, viņš parasti dodas uz to vietu, kur pēdējo reizi paņēma interesantu grāmatu. Viņš iet prom, ja neatrod tur vairs neko interesantu. Cilvēkus jāizrauj no šī apburtā loka.

Vairums lasītāju ir slinki, arvien izvēlas vieglākos ceļus. Mēs to respektējam un mūsdienās pasniegt grāmatu tā, lai lasītājs to pamanītu bez piepūles. Piemēram, parasti no lasītāju nevērības cieš autori, kuru uzvārdi sākas ar alfabēta pēdējiem burtiem. Ja bibliotekārs paceļ grāmatas no šiem plauktiem uz augšu, tās sāk izmantot intensīvāk.

Kā lasīšanu padarīt interesantu jauniešiem? Nepieciešams panākt, lai paši jaunieši popularizētu lasīšanu kā interesantu nodarbi. Lielbritānijā veiktās aptaujas rāda, ka 20% aptaujāto lasītu vairāk, ja vien zinātu — ko, 25% jauniešu vēlētos lasīt grāmatas, kuru ekrānzējumus viņi noskatījušies, bet 43% — tās, ko ieteikuši vienaudži. Taču skola un klase nav piemērotākā fiziskā telpa, lai runātos par grāmatām un ieteiktu tās viens otram.

Lasīšanas grupas

Savukārt bibliotēka tam ir lieliski piemērota! Lielbritānijā jau desmit gadus bibliotēkās tiek organizētas **lasīšanas grupas**. Tā ir cilvēku kopa, kas lasa kādu konkrētu grāmatu un tad sanāk kopā, lai to apspriestu. Grupu darba organizēšanā ļaujama vaļa izdomai, piemēram, grupu var sadalīt divās daļās — katra lasa savu grāmatu, pēc tam ar tām apmainoties. Grupām var uzstādīt dažādus mērķus, izdomāt dažādus nosaukumus.

Vispirms grupas dalībnieki (ideālais skaits — 8–12 cilvēki) izvēlas grāmatu, ko lasīs. Tā kā jaunieši bieži nepazīna literatūras piedāvājumu, bibliotekāri var sniegt ieteikumus. Piemēram, salikt cepurē ap 40 grāmatu nosaukumus un izlozēt no tiem vienu vai divus. Iespējams, vislabāk sākt ar ekranizējumu apspriešanu, jo tie jauniešiem pazīstamāki. Pēc diskusijām par izvēlētajām grāmatām var koriģēt vai noteikt turpmāko piedāvājumu.

Bibliotēka šo grāmatu iepērk tik eksemplāros, cik ir grupas dalībnieku (pēc tam šie izdevumi nonāk bibliotēkas krājumā). Grupas dalībnieki izvēlas termiņu, kurā grāmata jāizlasa (piemēram, mēnesis), tad satiekas un diskutē par izlasīto.

Kā sapulcināt dalībniekus lasīšanas grupām? Lielbritānijā vispirms tika mēģināts tās popularizēt, izvietojot plakātus bibliotēkā, taču tas bija neefektīvi, jo sasniedza tikai tos, kas bibliotēku jau apmeklēja. Tad tika uzsākta sadarbība ar skolām.

Grupā nevajadzētu iekļaut pārāk plašu vecumgrupu, piemēram, 11–18 gadi. Labāk: 11–14, 14–18 gadi. Uzaicinājuma reklāmas teksts nedrīkst būt virspusējs: "Atnāciet uz diskusiju grupu!", jo tad, iespējams, ieradīsies viens vienīgs dalībnieks. Tajā jāatspoguļo vēlāmā grupas atmosfēra, jāizskan siltam aicinājumam. Viešama pārliecība, ka tā nebūs papildu mācību stunda, bet gan iespēja apmainīties viedokļiem, tikt uzklautam.

Piedalīties diskusiju grupās vairāk piesakās meitenes. Taču, kad puīši uzzina, ka piedalīsies meitenes, viņi maģiski uzrodas...

Pirmajā sanāksšanas reizē būtu ierādāms, kā vadāma lasīšanas grupas saruna, taču turpmāk to vislabāk uzticēt kādam no grupas dalībniekiem, jo pieaugušajiem (skolotājam vai bibliotekāram) ir tendence "iekrist" *skolmeistara* lomā un jauniešiem nekas cits neatliek, kā *skolēnu* loma. Visumā grupa vadīta tiek ļoti maz, sarunas raisās viegli un brīvi. Iesākumam ir nepieciešami uzvedinoši jautājumi. Jāatceras, ka lasīšanas grupu sarunās netiek pārbaudītas zināšanas par grāmatas saturu. Nekad neuzdodiet arī slēgtos jautājumus, t.i., tādus, uz kuriem sagaidāma viennozīmīga "jā" vai "nē" atbilde, piemēram, "Vai tev patika grāmata?". Labāk: "Kura daļa uz tevi atstāja vislielāko iespaidu?", "Kura daļa varēja būt labāk uzrakstīta?", "Vai jūs izlaidāt kādu daļu? Kāpēc?", "Vai esi lasījis līdzīgas grāmatas?", "Kā tu juties, kad biji izlasījis grāmatu?". Reizēm jāuzvedina uz galvenajām problēmām. Ideālā gadījumā nepieciešami 1–2 jautājumi — tālāk saruna risinās pati no sevis. Tad jā rūpējas vien, lai saruna nepārtrūkst.

Diskutējot par grāmatām, veidojas objektīvi droša vide, kur apspriest sev svarīgus jautājumus. Uzklautos citu cilvēku unikālo pieredzi, veidojas daudz lielāka

izpratne par izlasīto. Jauniešiem patīk būt par daļu no grupas, viņi vēlas dalīties savā aizrautībā un pieredzē.

Sarunas par grāmatām notiek vienu līdz pusotru stundu, taču jāievēro, ka optimālo ilgumu ikreiz nosaka paši grupas dalībnieki. Dažas grāmatas rosina dedzīgas diskusijas (novērots, ka visbiežāk tieši tās, kas izraisījušas nepatiku) un grupu dalībnieki teju stumšus jāstumj laukā no bibliotēkas, citreiz sarunas apsīkst jau pēc pusstundas. Ja diskusija neveidojas, iestājas ilgstošāks klusums, nodarbība jāpārtrauc. Vienmēr jāatceras, ka tā nav skola. Piespiešana var radīt nepatiku pret lasīšanas grupām.

Svarīgs ir lasīšanas grupu sanāksšanas laiks. Ja diskusiju grupa tiek organizēta skolā, tai jānotiek stundu laikā. Ja bibliotēkā, tai jānotiek tūlīt pēc stundām, jo, aizgājuši uz mājām, jaunieši vairs bibliotēkā neatgriežas. Dažreiz diskusiju grupu var sapulcināt sestdienās, tomēr tad jaunieši parasti ir aizņemti ar citām nodarbībām.

Klase skolā nav labākā vieta grupu darba organizēšanai, jo tad dalībnieki jutīsies un uzvedīsies kā skolā. Ja citas vietas tomēr nav, jācenšas izmainīt vidi, piemēram, ar interesantu krēslu izvietojumu, cepumiņu pasniegšanu. Jauniešiem jājūt, ka viņi ir uzaicināti uz kaut ko īpašu.

Jo vairāk diskusiju grupu darbojas bibliotēkā (dažkārt pat 3–4), jo labāk. Informējot, kas patīk un kas nepatīk, tās netieši palīdz krājuma komplektēšanā, kā arī dažādu bibliotēkas projektu realizēšanā. Lielbritānijā ir apmēram 50 000 lasīšanas grupu. Tīmekļa vietnē <http://www.encompassculture.com/readinggroups> ikviens var pievienoties Pasaulē lasīšanas grupai *EnCompassCulture*.

Starp bērnu un pieaugušo pasauli

Kā jūtas pusaudži bibliotēkā, kas tradicionāli iedalīta bērnu un pieaugušo nodaļās? Tiem ir neērti apmeklēt bērnu nodaļu, bet pieaugušo nodaļā tā vien šķiet, ikkatra grāmata, ko atver, ir par sieviešu un vīriešu strīdiem, dārzniecību utt. Grūti orientēties, sarežģīti atrast materiālus, autori ir nepazīstami, lielais vairums grāmatu — pārāk biezas, nopietnas un neinteresantas. Vai gan tas nav viens no iemesliem, kādēļ tieši šajā vecumposmā lasītājs bieži vien pārvēršas nelasītājs?

Tādēļ Lielbritānijas bibliotēkas veido tīņu zonas. Tajā izvietota tīņiem piemērota lasāmviela gan no pieaugušo, gan bērnu nodaļas (izdevumi vecākiem bērniem). Tās aprīkotas ar ērtiem dīvāniem, krēsliem, galdiem. Visvienkāršāk ir iegādāties jauniešu tik iemīļotos *pufus*. Tīņu zona netiek pakļauta reglamentācijām, jaunieši paši izvēlas iekārtojumu, organizē aktivitātes. Ja jauniešiem uztic kādu naudas summu iztērēt bibliotēkas labiekārtošanai, viņi to izdara ļoti atbildīgi. Šeit tīņi kopā ar vienaudžiem var mācīties organizēt, uzņemties atbildību, pieņemt lēmumus.

Ir svarīgi prast komunicēties ar jauniešiem. Visnozēlojamākais ir cilvēks, kas nav tīnis, bet tīņu sabiedrībā cenšas uzvesties kā tīnis. Tas jauniešiem nepatīk visvairāk. Viņus apbur zināšanas, autoritāte, entuziasms. Aizrautība un enerģiskums ir tie, kas samazina vecuma starpību.

Komikss
"Misters
Bomba"

Darbs ar "problēmbērniem"

Ir jauki strādāt ar jauniešiem, kam patīk lasīt. Taču daudz svarīgāk ir strādāt ar nelasītājiem.

Darbs ar viņiem nav viegls un prasa īpašu pieeju. Projektā jauniešiem, kas izslēgti no skolām par sliktu uzvedību, tika mēģināts atrast lasāmvielu, kas varētu viņus interesēt. Uz jautājumu: "Vai jums patīka?" viņi ikreiz atbildēja "Nē!", līdz kļuva pavisam dusmīgi: "Tas ir pilnīgs mēsļš!" Gadījums ar šo sarežģīto grupu sāka šķīst pavisam bezcerīgs, līdz ienāca prātā pajautāt viņiem pašiem, KĀDU stāstu tad tie vēlētos lasīt. Un cits caur citu tie sāka stāstīt. Tā tapa stāsts "Misters Bomba", un tas bija nācis no viņu sirdīm. Stāsts par Misteru Bombu, kas ir tik dusmīgs un aizvainots, ka eksplodē... Tas arī bija reālā konflikta pamatā no skolas izslēgtajiem jauniešiem. Viņi bija atpalikuši mācību procesā, nespēja gūt panākumus, tādēļ bija nomākti, agresīvi un nikni. Visi, pat vissliktākie skolēni vēlas būt sekmīgi un gūt jēl kādu pozitīvu vērtējumu.

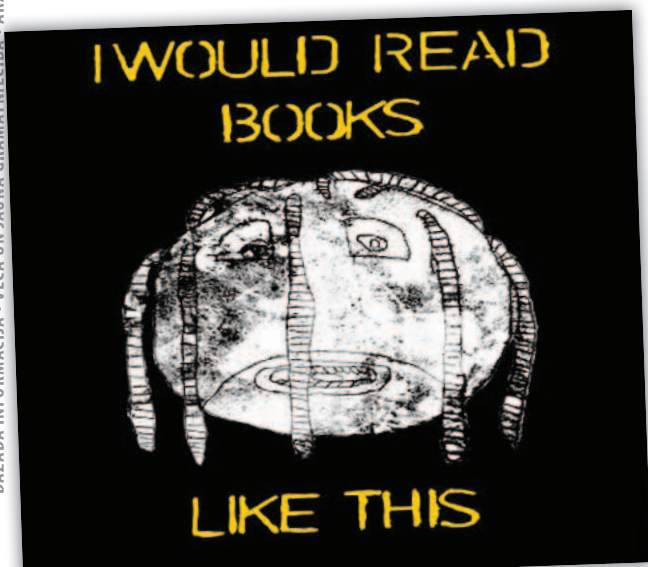
Vēlāk šis materiāls tika aizsūtīts profesionālam māksliniekam un tapa komikss.

Jaunieši saņēma cieņas apliecinājumus kā stāsta autori un jutās lepmi. Bija atklāts veids, kā viņus atbalstīt, rosināt ko sasniegt, atrast. Ļoti daudziem jauniešiem šādu iemaņu nav, tās jāattīsta un jāvirza.

Vēlāk jaunieši zīmēja plakātus par tēmu: "Ja jums nepatīk lasīt, kas būtu tas, kas pamudinātu to darīt?", "Es lasītu šādas grāmatas...", "Grāmata ir kā draugs — nezūdošs dārgums". Atlika vien piemeklēt viņu noskaņojumam atbilstošu grāmatu...

Pēc D.Kendala referāta konferencē "Bibliotēka — interesanta jauniešiem" 2008.gada 16.–17.maijā sagatavojusi **Silvija Tretjakova**

(Marlēnas Krasovskas foto)

Plakāti "Es lasītu šādas grāmatas..." un "Grāmata ir kā draugs — nezūdošs dārgums"

